

Dominik Baranowski*

OBOWIĄZEK NIEDOPUSZCZENIA DO ZATARCIA
ŚLADÓW I DOWODÓW CZYNU ZABRONIONEGO
PRZEZ INSTYTUCJE PAŃSTWOWE I SAMORZĄDOWE,
A TAKŻE PUBLICZNE I NIEPUBLICZNE SZKOŁY
ORAZ PLACÓWKI OŚWIATOWE

THE OBLIGATION TO PREVENT THE ERASURE OF TRACES AND EVIDENCE
OF PROHIBITED ACTS BY STATE AND LOCAL GOVERNMENT INSTITUTIONS,
AS WELL AS BY PUBLIC AND PRIVATE SCHOOLS
AND EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract: The article analyses the obligations of state and local government institutions, as well as public and private schools and educational institutions, regarding the necessity of taking appropriate actions to report and prevent the erasure of traces and evidence of prohibited acts. The publication discusses legal regulations governing these actions, identifies the entities required to respond based on the offender's age, and provides an analysis of the terms crime and misdemeanour, highlighting key differences. Additionally, the article examines the concept of tax crime and distinguishes it from a tax misdemeanour. It also analyses criminal liability based on the offender's age and the nature of the prohibited act. Definitions of trace and evidence are presented, along with procedures for securing them. In the summing-up, the article provides a comparative analysis of legal provisions regarding the obligation to report and prevent the erasure of traces and evidence of prohibited acts, drawing de lege ferenda conclusions.

Keywords: law, notification of law enforcement authorities, obligated entities, statutory definitions.

Problem badawczy został zdefiniowany jako analiza obowiązków nałożonych przez ustawodawcę na instytucje państwowe i samorządowe, a także na publiczne i niepubliczne szkoły oraz placówki oświatowe, dotyczących zapobiegania zatarcu

* Dominik Baranowski – magister prawa, Kolegium Doktorskie w Łodzi, e-mail: biuro@prawodominiakaranowski.pl.

śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. Niniejsze badanie ma na celu zidentyfikowanie narzędzi i środków, jakimi dysponują te podmioty w celu przeciwdziałania zatarciu śladów i dowodów oraz wskazanie możliwych sposobów działania.

1. PRZEPISY REGULUJĄCE OBOWIĄZKI PODMIOTÓW

Na instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe zostały nałożone obowiązki w zakresie działania w celu niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. Omawiane przepisy skodyfikowano w art. 304 *Kodeksu postępowania karnego* [dalej: k.p.k.] oraz art. 4 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*. Według przepisu art. 304 § 1 k.p.k. każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub Policję. Przepisy art. 148a – dane pokrzywdzonych i świadków zamieszczone w protokole z czynności oraz art. 156a – udostępnianie danych lub oryginałów dokumentów z załącznika adresowego stosuje się odpowiednio.

§ 2

Instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym prokuratora lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa.

§ 3

Zawiadomienie o przestępstwie lub własne dane świadczące o popełnieniu takiego przestępstwa, co do którego obowiązkowe jest prowadzenie śledztwa przez prokuratora, Policja przekazuje wraz z zebrany materiałem niezwłocznie prokuratorowi.

Art. 4 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* brzmi następująco:

1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności dopuszczenie się czynu zabronionego, naruszanie zasad współżycia społecznego, uchylanie się od obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, używanie alkoholu, środków odurzających, substancji psychotropowych, ich prekursorów, środków zastępczych lub nowych substancji psychoaktywnych, zwanych dalej «substancją psychoaktywną», uprawianie nierządu, ma społeczny obowiązek odpowiednio przeciwdziałać temu, a przede wszystkim zawiadomić o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkołę, sąd rodzinny, Policję lub inny właściwy organ.
2. Każdy, dowiedziawszy się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu karalnego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.

3. Instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego.
4. W przypadku, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuścił się czynu karalnego na terenie szkoły lub w związku z realizacją obowiązku szkolnego lub obowiązku nauki, dyrektor tej szkoły może, za zgodą rodziców albo opiekuna nieletniego oraz nieletniego, zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, ostrzeżenia ustnego albo ostrzeżenia na piśmie, przeproszenia pokrzywdzonego, przywrócenia stanu poprzedniego lub wykonania określonych prac porządkowych na rzecz szkoły. Zastosowanie środka oddziaływania wychowawczego nie wyłącza zastosowania kary określonej w statucie szkoły. Przepisu nie stosuje się w przypadku, gdy nieletni dopuścił się czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego.
5. W przypadku, gdy organ uprawniony do przeprowadzenia czynności wyjaśniających według przepisów ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – *Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia* (Dz. U. z 2022 r. poz. 1124) stwierdzi, że nieletni dopuścił się czynu karalnego wyczerpującego znamiona wykroczenia, może zastosować, jeżeli jest to wystarczające, środek oddziaływania wychowawczego w postaci pouczenia, zwrócenia uwagi, ostrzeżenia, przywrócenia stanu poprzedniego lub zawiadomienia rodziców albo opiekuna nieletniego lub szkoły, do której nieletni uczęszcza.

W przytoczonych przypisach obowiązki niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego reguluje art. 304 § 2 k.p.k. oraz art. 4 ust. 3 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*.

2. PODMIOTY PODLEGAJĄCE OBOWIĄZKOWI PRZECIWDZIAŁANIA

Podmiotami zobligowanymi do niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego są instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe. Przykładem instytucji państwowych są m.in.: sejm, senat, ministerstwa. Przykładem instytucji samorządowych są: sejmik województwa, rada powiatu, rada gminy. Przykładem publicznych i niepublicznych szkół są: szkoły podstawowe, licea ogólnokształcące, technika, szkoły specjalne, szkoły branżowe oraz szkoły policealne. Przykładem placówek oświatowych niebędących szkołami są: młodzieżowe ośrodki wychowawcze, przedszkola, żłobki.

Ustawodawca nie wskazał konkretnej osoby odpowiedzialnej za zawiadomienie o czynie zabronionym oraz odpowiedzialnej za niedopuszczenie do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. Przepisy wskazują, że odpowiedzialności podlega cały organ. Za prawidłowe działanie organu odpowiedzialni są jego przedstawiciele lub też osoby powołane na stanowisko zarządcze. Przedstawiciele czy osoby zarządzające jednostką mogą delegować poszczególne obowiązki, w tym obowiązek zawiadomienia o czynie zabronionym, na podległe im osoby. Każda osoba działająca w instytucji państwowej i samorządowej oraz publicznej i niepublicznej szkole i placówce oświatowej będzie odpowiedzialna za niedopuszczenie do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. Osobą reprezentującą sejm jest marszałek sejmu, senat marszałek senatu, za ministerstwo odpowiada właściwy minister. Sejmik województwa reprezentuje marszałek województwa, radę powiatu oraz radę gminy reprezentuje przewodniczący. Szkoły publiczne i niepubliczne oraz wymienione placówki oświatowe reprezentuje dyrektor.

- Podstawą prawną, która nadaje marszałkowi sejmowi uprawnienia do reprezentowania sejmu, jest art. 10 ust. 2 *Uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 lipca 1992 r. – Regulamin Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej* (Dz. U. 2022.0.503 t.j.).
- Marszałek senatu reprezentuje senat na podstawie przepisu art. 8 ust. 2 *Uchwały Senatu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 23 listopada 1990 r. – Regulamin Senatu* (M. P. 2024.10 t.j.).
- Uprawnienia ministra do reprezentowania ministerstwa określone są w art. 149 ust. 1 *Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz. U. 1997.78.483) w zw. z art. 4 ust. 1 *Ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej* (Dz. U. 2022.2512 t.j.).
- Marszałek województwa reprezentuje sejmik wojewódzki na podstawie przepisu art. 43 ust. 1 *Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa* (Dz. U. 2024.566 t.j.).
- Radę powiatu i radę gminy reprezentuje przewodniczący, a stanowią o tym przepisy odpowiednio art. 14 ust. 3 *Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym* (Dz. U. 2024.107 t.j.) oraz art. 19 ust. 2 *Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz. U. 2024.609 t.j.).
- Szkołami publicznymi, niepublicznymi i placówkami oświatowymi kieruje nauczyciel dyplomowany lub mianowany, któremu powierza się stanowisko dyrektora. Szkołą i placówką oświatową mogą również kierować osoby niebędące nauczycielami. Regulują to przepisy art. 62 ust. 1 i 2 *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe* (Dz. U. 2024.737 t.j.).

3. DEFINICJA PRZESTĘPSTWA

Przestępstwo definiujemy jako czyn człowieka zabroniony przez ustawę pod groźbą kary jako zbrodnia lub występki, bezprawny, zawiniony i społecznie szkodliwy w stopniu wyższym niż znikomy¹. Przestępstwo można również definiować jako zachowanie się człowieka będące czynem, realizujące znamiona określone w ustawie karnej – naruszającym przy braku jakichkolwiek okoliczności usprawiedliwiających normę sankcjonowaną, czyli formalnie bezprawnym, społecznie szkodliwym w stopniu wyższym niż znikomy, a zatem karygodnym, zawinionym, zagrożonym karą w ustawie². Analizując definicje przestępstwa, wskazuje się czyn zabroniony popełniony przez człowieka. Obecnie zbyteczne jest stosowanie dopełnienia definicji o termin «człowiek», jednak w czasach starożytnych oraz średniowiecznych zwierzęta również podlegały odpowiedzialności karnej. Wskazuje się, że czyn zabroniony jest to określone zachowanie człowieka, które może mieć postać tak działania, jak i zaniechania, a to konkretne działanie bądź zaniechanie musi wypełniać znamiona typu czynu zabronionego, które są opisane w ustawie karnej³. Zgodnie z art. 7 § 2 i 3 *Kodeksu karnego* [dalej: k.k.] zbrodnią jest czyn zabroniony, zagrożony karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą. Występkiem jest czyn zabroniony zagrożony grzywną powyżej 30 stawek dziennych albo powyżej 5 tys. zł, karą ograniczenia wolności przekraczającą miesiąc albo karą pozbawienia wolności przekraczającą miesiąc. Czyn bezprawny rozumie się jako sąd wyrażający sprzeczność między konkretnym społecznie ujemnym zachowaniem się człowieka a należąca do porządku prawnego normą sankcjonowaną, w której ustawodawca określił, jak z punktu widzenia chronionego systemu wartości należałoby się zachować⁴. Wina w prawie karnym materialnym jest personalną zarzucalnością popełnionego czynu. Granice tej zarzucalności określa ustawa, ustanawiając przesłanki winy i wskazując okoliczności wyłączające winę⁵.

Przy rozważaniu zasadności wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutu bierze się pod uwagę wiek sprawcy (art. 10 k.k.) oraz okoliczności wyłączające winę. Przesłankami negatywnymi do zarzucenia winy są: działanie w granicach obrony koniecznej (art. 25 k.k.), stan wyższej konieczności (art. 26 k.k.), działanie w granicach ryzyka nowatorskiego (art. 27 k.k.), działanie pod wpływem błędu

¹ Por. L. Gardocki. *Prawo karne*. Wyd. 13. Warszawa 2007 s. 47.

² Por. M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz. *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*. Warszawa 2004 s. 72.

³ Por. *Kodeks karny. Komentarz*. Wyd. 5. Red. R.A. Stefański. Warszawa 2020 art. 115; P. Daniluk. *Komentarz do art. 115*. W: *Kodeks karny. Komentarz*. Red. R.A. Stefański. Warszawa 2021; J. Majewski. *Komentarz do art. 115 kodeksu karnego*. W: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz LEX*. Red. A. Zoll. Warszawa 2012.

⁴ Por. M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz. *Prawo karne materialne* s. 78.

⁵ Por. L. Gardocki. *Prawo karne* s. 53.

(art. 28-30 k.k.), niepoczytalność (art. 31 k.k.) oraz działanie na rozkaz (art. 318 k.k.).

Pojęcie społecznej szkodliwości czynu zastąpiło uprzednio stosowane pojęcie społecznego niebezpieczeństwa. Przez społeczną szkodliwość czynu rozumie się zachowanie godzące w dobra prawem chronione. Ustawodawca uzależnił popełnienie przestępstwa od działania społecznie szkodliwego, które jest wyższe niż znikome. W obecnym stanie prawnym nie istnieje legalna definicja znikomości czynu w odniesieniu do konkretnych czynów zabronionych. Przy ocenie stopnia społecznej szkodliwości czynu sąd bierze pod uwagę rodzaj i charakter naruszonego lub zagrożonego dobra, rozmiary wyrządzonej lub grożącej szkody, sposób i okoliczności popełnienia czynu, wagę naruszonych przez sprawcę obowiązków, jak również postać zamiaru, motywację sprawcy, rodzaj naruszonych reguł ostrożności i stopień ich naruszenia (art. 115 § 2 k.k.). W przypadku wystąpienia społecznej szkodliwości czynu wyższej niż znikoma mamy do czynienia z materialną cechą przestępstwa, jaką jest karygodność.

4. RÓŻNICE MIĘDZY PRZESTĘPSTWEM A WYKROCZENIEM

Wykroczeniem jest czyn społecznie szkodliwy, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5 tys. zł lub nagany (art. 1 § 1 k.w.). Zasadniczą różnicą między przestępstwem a wykroczeniem jest stopień społecznej szkodliwości czynu. Definicja przestępstwa wymaga działania o dolegliwości społecznie szkodliwej w stopniu wyższym niż znikoma. Wykroczenie może być czynem społecznie szkodliwym nawet w stopniu znikomym. Jest zagrożone karą aresztu, ograniczenia wolności, grzywny oraz nagany. Przestępstwo jest zagrożone karą grzywny, ograniczenia wolności, pozbawienia wolności oraz dożywotnią karą pozbawienia wolności. Stosując karę aresztu w oparciu o przepisy *Kodeksu wykroczeń*, nie może ona trwać dłużej niż 30 dni ani krócej niż 5 dni. Karę tę wymierza się w dniach.

Kara ograniczenia wolności polega na wykonywaniu nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne. Osoba ukarana nie może zmieniać bez zgody sądu swojego miejsca stałego pobytu, a także ma obowiązek udzielania wyjaśnień w sprawie przebiegu kary. Długość kary ograniczenia wolności w przypadku wykroczenia wynosi równo miesiąc. Grzywnę w przypadku wykroczenia wymierza się kwotowo w granicach od 20 do 5 tys. zł, chyba, że ustawa stanowi inaczej.

Nagana jest karą o najniższej dolegliwości dla ukaranego. Stosuje się ją w przypadku, gdy ze względu na charakter i okoliczności czynu lub właściwości i warunki osobiste sprawcy należy przypuszczać, że zastosowanie tej kary jest wystarczające do wdrożenia go do poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego. Stosowanie kary nagany niedopuszczalne jest w przypadku dopuszczenia

się wykroczenia o charakterze chuligańskim. Postępowanie o charakterze chuligańskim cechuje się działalnością publiczną, bez powodu, z okazaniem rażącego lekceważenia porządku prawnego.

W przypadku przestępstwa grzywnę określa się w stawkach dziennych, ustalając przy tym liczbę stawek oraz wysokość jednej stawki. Najniższa liczba stawek wynosi 10, najwyższa zaś 540. Stawka dzienna nie może być niższa niż 10 zł, ani przekraczać 2 tys. zł.

Ograniczenie wolności przy przestępstwie polega na obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, a ponadto na potrąceniu od 10 do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd. W czasie odbywania kary skazany nie może bez zgody sądu zmieniać miejsca stałego pobytu oraz ma obowiązek udzielania wyjaśnień dotyczących przebiegu odbywania kary. Pozbawienie wolności orzeka się najkrócej na miesiąc, a najdłużej na 30 lat. Karę wymierza się w miesiącach i latach. Najsurowszym wymiarem kary stosowanym przy przestępstwie jest kara dożywotniego pozbawienia wolności.

Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. 2022 poz. 2600) zmieniła katalog kar za popełnienie przestępstwa. Uprzednio karami za przestępstwo były kara grzywny, ograniczenia wolności, pozbawienia wolności, 25 lat pozbawienia wolności oraz kara dożywotniego pozbawienia wolności. Przepisy ustawy weszły w życie z dniem 1 października 2023 r.

5. PRZESTĘPSTWO SKARBOWE A WYKROCZENIE SKARBOWE

Art. 53 § 2 *Kodeksu karnego skarbowego* [dalej: k.k.s.] definiuje pojęcia przestępstwa skarbowego i wykroczenia skarbowego. Przestępstwem skarbowym jest czyn zabroniony przez kodeks pod groźbą kary grzywny w stawkach dziennych, kary ograniczenia wolności lub kary pozbawienia wolności. Wykroczeniem skarbowym jest czyn zabroniony przez kodeks pod groźbą kary grzywny określonej kwotowo, jeżeli kwota uszczuplonej lub narażonej na uszczuplenie należności publicznoprawnej albo wartość przedmiotu czynu nie przekracza pięciokrotnej wysokości minimalnego wynagrodzenia w czasie jego popełnienia. Wykroczeniem skarbowym jest także inny czyn zabroniony, jeżeli kodeks tak stanowi.

Przez minimalne wynagrodzenie rozumie się wynagrodzenie za pracę ustalone na podstawie *Ustawy z dnia 10 października 2002 r. o minimalnym wynagrodzeniu za pracę* (Dz. U. 2017 poz. 847 oraz z Dz. U. 2018 poz. 650), które obecnie wynosi 4242 zł brutto (stan na dzień 12 czerwca 2024 r.). Granicą odpowiedzialności za popełnienie przestępstwa skarbowego jest kwota uszczuplonej lub narażonej na

uszczerplenie należności publicznoprawnej albo wartość przedmiotu, która obecnie wynosi 21 210 zł. brutto (stan na dzień 12 czerwca 2024 r.).

Kolejną przesłanką odróżniającą wykroczenie skarbowe od przestępstwa skarbowego jest zagrożenie karą. Przestępstwo skarbowe zagrożone jest karą grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności. Sankcją za wykroczenie skarbowe jest kara grzywny określona kwotowo. Przestępstwem skarbowym lub wykroczeniem skarbowym jest czyn zabroniony, którego społeczna szkodliwość czynu jest wyższa niż znikoma (art. 1 § 2 k.k.s.). Na podstawie art. 20 § 1 i 2 k.k.s. do przestępstw skarbowych nie mają zastosowania przepisy części ogólnej i rozdziału XXXVIII *Kodeksu karnego*, z zastrzeżeniem przepisów art. 18 § 2 i 3, art. 19, art. 20, art. 21 § 2 i 3, art. 22-24, art. 27 § 1, art. 40 § 1, art. 41, art. 43 § 2, art. 43c, art. 57, art. 58 § 1 i 2a, art. 60 § 1 i 2, art. 62, art. 63, art. 66 § 1, art. 67, art. 68, art. 69 § 1 i 2, art. 70, art. 72-77, art. 78 § 1 i 3, art. 80 § 1 i 3, art. 81-83, art. 85, art. 86 § 2 i 3, art. 87, art. 88, art. 89, art. 89a § 3 zdanie pierwsze, art. 90, art. 93b-93g, art. 103 § 1, art. 106, art. 107, art. 108, art. 114 oraz art. 114a. Wskazane w innych przepisach niniejszego rozdziału przepisy części ogólnej *Kodeksu karnego* stosuje się odpowiednio do przestępstw skarbowych; do żołnierzy, którzy dopuścili się czynu zabronionego jako przestępstwo skarbowe stosuje się odpowiednio także przepisy art. 318, art. 321, art. 322 § 1 i 3, art. 323, art. 324 § 1, art. 326-333, art. 335 oraz art. 336 *Kodeksu karnego*. Okolicznościami wyłączającymi zarzucenie czynu przestępczego są błąd (art. 10 k.k.s), niepoczytalność (art. 11 k.k.s.), ryzyko nowatorskie (art. 27 k.k.), oraz rozkaz (318 k.k.).

6. ODPOWIEDZIALNOŚĆ PODMIOTU ZA CZYN ZABRONIONY

Według przepisów prawa karnego podmiotem przestępstwa jest osoba fizyczna, która w chwili popełnienia czynu ukończyła 17. rok życia. W przypadku dopuszczenia się czynu zabronionego przez osobę, która w chwili zdarzenia nie ukończyła 17. roku życia, odpowiada ona na zasadach określonych w *Ustawie z dnia 9 czerwca 2022 r. o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich*. Wyjątkiem od tej zasady są przepisy art. 10 k.k.

Nieletni, który po ukończeniu 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 134 (zamach na życie prezydenta RP), art. 148 § 1, 2 lub 3 (zabójstwo), art. 156 § 1 lub 3 (spowodowanie ciężkiego uszczerbku na zdrowiu), art. 163 § 1 lub 3 (sprowadzenie zdarzenia niebezpiecznego), art. 166 (przejęcie kontroli nad statkiem wodnym lub powietrznym), art. 173 § 1 lub 3 (spowodowanie katastrofy komunikacyjnej), art. 197 § 1, 3, 4 lub 5 (zgwałcenie lub wymuszenie czynności seksualnej), art. 223 (czynna napaść na funkcjonariusza publicznego), art. 252 § 1 lub 2 (wzięcie lub przetrzymanie zakładnika) oraz w art. 280 (rozbój), może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności

sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają, a w szczególności jeżeli poprzednio stosowane środki wychowawcze lub poprawcze okazały się bezskuteczne (art. 10 § 2 k.k.)

Nieletni, który po ukończeniu 14 lat, a przed ukończeniem 15 lat dopuszcza się czynu zabronionego określonego w art. 148 § 2 lub 3 (zabójstwo), może odpowiadać na zasadach określonych w tym kodeksie, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają oraz zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że stosowanie środków wychowawczych lub poprawczych nie jest w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego (art. 10 § 2 k.k.).

Nieletni może ponieść odpowiedzialność karną już po ukończeniu 14. roku życia. Decyzja odnośnie do zastosowania przepisów art. 10 k.k. leży w gestii sądu.

W wielu ustawodawstwach granica wieku, od której możliwe jest wymierzenie nieletnim kar, jest niższa od obowiązującej w Polsce. W państwach skandynawskich granicą odpowiedzialności karnej jest wiek 15 lat, we Francji granicą jest osiągnięcie 13 lat, w Wielkiej Brytanii granica ta wynosi 14 lat, a za morderstwo mogą być karani nawet sprawcy 10-letni. Jako zasadę przyjmuje się, że pełną zdolność do zawinienia popełnianych czynów zabronionych osiąga się z ukończeniem lat 17. Jest jednak oczywiste, że ustawowa granica wieku ma charakter w pewnym stopniu umowny. Świadczy o tym zróżnicowanie istniejące w tym względzie w ustawodawstwach różnych państw. Nie ulega też wątpliwości, że nieletni w tym samym wieku kalendarzowym są na różnym stopniu rozwoju indywidualnego⁶.

Zasadniczymi różnicami między § 2 i § 2a art. 10 k.k. jest wiek sprawcy, a także typ przestępstwa. Nieletni po ukończeniu 14. roku życia do ukończenia 15. roku życia może odpowiedzieć w oparciu o przepisy *Kodeksu karnego* jedynie w przypadku dopuszczenia się zabójstwa powiązanego ze szczególnym okrucieństwem, wzięciem zakładnika, zgwałceniem albo rozbojem, w wyniku motywacji zasługującej na szczególne potępienie oraz z użyciem materiałów wybuchowych. Tej samej karze podlega, kto jednym czynem zabija więcej niż jedną osobę lub był wcześniej prawomocnie skazany za zabójstwo oraz sprawca zabójstwa funkcjonariusza publicznego popełnionego podczas lub w związku z pełnieniem przez niego obowiązków służbowych związanych z ochroną bezpieczeństwa ludzi lub ochroną bezpieczeństwa lub porządku publicznego.

Nieletnim w rozumieniu *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* jest osoba, wobec której sąd rodzinny wszczął postępowanie o demoralizację lub czyn karalny oraz wobec której orzeczono środki wychowawcze, środki lecznicze lub środki poprawcze – nie dłużej jednak niż do ukończenia przez tę osobę 21. roku życia. Dolna granica odpowiedzialności przypada po ukończeniu przez nieletniego 10. roku życia. Nieletni po ukończeniu 10. roku życia może odpowiedzieć za

⁶ Por. tamże s. 62.

demoralizację. Nieletniemu można zarzucić demoralizację aż do uzyskania przez niego pełnoletności. Demoralizacja jest trwałą tendencją do określonego zachowania naruszającego społecznie akceptowane normy, a zatem są to reguły wielokrotne zachowania odbiegające od przyjętych reguł moralnych⁷.

Nieletni po ukończeniu 13. roku życia może odpowiedzieć za czyn karalny aż do ukończenia 17. roku życia. W obecnym stanie prawnym czyn karalny obejmuje popełnienie wszystkich przestępstw i przestępstw skarbowych oraz wykroczeń i wykroczeń skarbowych. W poprzednim stanie prawnym ustawodawca przewidział możliwość wszczęcia postępowania o czyn karalny jedynie po dopuszczeniu się przestępstwa lub przestępstwa skarbowego lub art. 50a, art. 51, art. 69, art. 74, art. 76, art. 85, art. 87, art. 119, art. 122, art. 124, art. 133 lub art. 143 *Kodeksu wykroczeń*.

Odpowiedzialność za przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe w oparciu o przepisy *Kodeksu karnego skarbowego* może ponieść jedynie osoba fizyczna, która ukończyła 17. rok życia. Odstępstwem od tej reguły jest art. 5 § 2 k.k.s. W stosunku do sprawcy, który popełnił przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe po ukończeniu lat 17, lecz przed ukończeniem lat 18, sąd zamiast kary lub środka karnego stosuje środki wychowawcze, lecznicze albo poprawcze przewidziane dla nieletnich, jeżeli okoliczności sprawy oraz stopień rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunki osobiste za tym przemawiają.

Zasadniczą różnicą między przestępstwem a przestępstwem skarbowym jest fakt możliwości poniesienia odpowiedzialności karnej w oparciu o przepisy *Kodeksu karnego* już po ukończeniu 14. roku życia. Katalog przestępstw, za które nieletniemu może grozić odpowiedzialność karna, rozszerzono po ukończeniu przez niego 15. roku życia. Przepisy *Kodeksu karnego skarbowego* nie dopuszczają możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności za przestępstwo skarbowe lub wykroczenie skarbowe osoby fizycznej, która nie ukończyła 17. roku życia.

7. KONIECZNOŚĆ DZIAŁANIA W PRZYPADKU WYSTĄPIENIA PRZESTĘPSTWA, KTÓRE PODLEGA ŚCIGANIU Z URZĘDU

Ustawodawca zobowiązał instytucje państwowe i samorządowe do przedsięwzięcia niezbędnych czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa. Przez organy powołane do ścigania przestępstw rozumie się m.in. Prokuraturę, Policję, Agencję Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Centralne Biuro Antykorupcyjne, Centralne Biuro Śledcze Policji, Straż Graniczną, Żandarmerię Wojskową, Służbę Celno-Skarbową.

⁷ Wyrok SA w Katowicach z dnia 18.09.2004 r. II aKa 531/03, KZS 2004, Z. 9, poz. 48.

Zarządzenia, o których mowa powyżej, wydawane są w oparciu o przepisy art. 93 § 3 k.p.k. Ustawodawca uzależnił konieczność niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów przestępstwa od trybu ścigania przestępstwa. Tryby ścigania dzielimy na publicznoskargowy, publicznoskargowy na wniosek pokrzywdzonego i prywatnoskargowy. W *Kodeksie karnym* umieszczone są przepisy o charakterze procesowym wskazujące, które przestępstwa publicznoskargowe są ścigane na wniosek pokrzywdzonego, a które z oskarżenia prywatnego. Pozostałe przestępstwa (większość) są ścigane z oskarżenia publicznego (z urzędu). Ściganie przestępstw publicznoskargowych jest obowiązkiem (zasada legalizmu) organów do tego powołanych – przede wszystkim prokuratora i Policji⁸.

Zasada legalizmu oznacza, że prokurator ma wynikający z ustawy obowiązek ścigania wszystkich przestępstw, które mają być ścigane z urzędu. Należą do nich również te, przy których prawo karne wymaga do ścigania wniosku pokrzywdzonego. Prokurator przy podejmowaniu decyzji o ściganiu nie może kierować się żadnymi pozaustawowymi względami, a w szczególności przekonaniem o celowości lub niecelowości ścigania sprawy konkretnego przestępstwa lub o tym, że ściganie w konkretnym przypadku może przynieść więcej szkód niż pożytku.

Zasadą przeciwną legalizmowi jest zasada oportunistu, która pozostawia prokuratorowi wybór ścigania lub nieścigania sprawy przestępstwa według własnej oceny sytuacji, pozostawiając samemu prokuratorowi ocenę, czy korzystne jest ściganie konkretnego sprawcy przestępstwa, czy też korzystniejsze byłoby zaniechanie ścigania⁹.

W trybie prywatnoskargowym prokurator wszczyna postępowanie albo jako oskarżyciel publiczny wstępuje do postępowania już wszczętego, jeżeli wymaga tego ochrona praworządności lub interes społeczny (art. 60 k.p.k.).

W przypadku trybu publicznoskargowego na wniosek pokrzywdzonego wszczęcie postępowania przygotowawczego uzależnione jest od złożenia wniosku przez pokrzywdzonego lub inną osobę uprawnioną. Zgodnie z art. 49 § 1 k.p.k. pokrzywdzonym jest osoba fizyczna lub prawna, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo. Na podstawie § 2 pokrzywdzonym może być także instytucja państwowa lub samorządowa oraz inna jednostka organizacyjna, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną. Za pokrzywdzonego uważa się również zakład ubezpieczeń w zakresie, w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez przestępstwo lub jest zobowiązany do jej pokrycia (art. 49 § 3 k.p.k.).

Na podstawie przepisów art. 49 § 3a i 4 k.p.k. w sprawach o przestępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową, o których mowa w art.

⁸ Por. Z. Świda, R. Ponikowski, W. Posnow. *Postępowanie karne. Część ogólna*. Warszawa 2008 s. 26-27.

⁹ Por. T. Gardocka. *Postępowanie karne: podręcznik akademicki*. Warszawa 2005 s. 48.

218-221 oraz w art. 225 zakłócanie kontroli przeprowadzanej w zakresie ochrony środowiska i inspekcji pracy § 2 *Kodeksu karnego*, organy Państwowej Inspekcji Pracy mogą wykonywać prawa pokrzywdzonego, jeżeli w zakresie swego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania. W sprawach o przestępstwa, którymi wyrządzono szkodę w mieniu instytucji lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w § 2, jeżeli nie działa organ pokrzywdzonej instytucji lub jednostki organizacyjnej, prawa pokrzywdzonego mogą wykonywać organy kontroli państwowej, które w zakresie swojego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania.

Przestępstwami prywatnoskargowymi są przestępstwa, których przedmiotem ochrony jest cześć oraz nietykalność cielesna pokrzywdzonego i których ściganie zależy w zasadzie od pokrzywdzonego¹⁰. Postępowanie w sprawach z oskarżenia prywatnego reguluje rozdział 52 k.p.k. Przykładem przestępstw ściganych z oskarżenia prywatnego są: zniesławienie (art. 212 k.k.), znieważenie (art. 216 k.k.), naruszenie nietykalności cielesnej (art. 217 k.k.) oraz spowodowanie lekkiego uszczerbku na zdrowiu (art. 157 § 2 k.k.). Przestępstwami uzależnionymi od złożenia wniosku przez pokrzywdzonego są m.in.: groźby karalne (art. 190 k.k.), stalking (art. 190a k.k.), zakłócenie miru domowego (art. 193 k.k.), zniszczenie cudzej rzeczy (art. 288 k.k.), bezprawne uzyskanie informacji (art. 267 k.k.).

8. ZABEZPIECZENIE ŚLADÓW I DOWODÓW PRZESTĘPSTWA

Instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe zostały zobligowane do niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. Poprzez niedopuszczenie należy rozumieć podjęcie wszelkich działań w celu przeciwdziałania zniekształceniu, zmianie lub zniszczeniu przedmiotu. Organy uprawnione dokonują procesowego zabezpieczenia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. Z przeprowadzonych czynności sporządza się stosowny protokół. Na podstawie art. 143 k.p.k. spisania protokołu wymagają: przyjęcie ustnego zawiadomienia o przestępstwie, wniosku o ściganie i jego cofnięcie; przesłuchanie oskarżonego, świadka, biegłego i kuratora; dokonanie oględzin; dokonanie otwarcia zwłok oraz wyjęcie zwłok z grobu; przeprowadzenie eksperymentu, konfrontacji oraz okazania; przeszkowanie osoby, miejsca, rzeczy i systemu informatycznego oraz zatrzymanie rzeczy i danych informatycznych; otwarcie korespondencji i przesyłki oraz utworzenie utrwalonych zapisów; zaznajomienie podejrzanego z materiałem zebrany w postępowaniu przygotowawczym; przyjęcie poręczenia; przebieg posiedzenia sądu, jeżeli stawia się na nim uprawnione osoby albo ich obecność jest obowiązkowa;

¹⁰ Por. Z. Świda, R. Ponikowski, W. Posnow. *Postępowanie karne* s. 180-181.

przebieg rozprawy. Z innych czynności spisuje się protokół, jeżeli przepis szczególny tego wymaga albo przeprowadzający czynność uzna to za potrzebne. W innych wypadkach można ograniczyć się do sporządzenia notatki urzędowej.

Formą zabezpieczenia najczęściej stosowaną przez organy ścigania są zatrzymanie rzeczy, przeszukanie oraz dokonanie oględzin. Organ uprawniony dokonuje zatrzymania rzeczy na podstawie art. 217 § 1 k.k. Jeżeli wydania żąda Policja albo inny uprawniony organ działający we własnym zakresie, osoba, która rzecz wyda, ma prawo niezwłocznie złożyć wniosek o sporządzenie i doręczenie jej postanowienia sądu lub prokuratora o zatwierdzeniu zatrzymania, o czym należy ją pouczyć. Doręczenie powinno nastąpić w terminie 14 dni od zatrzymania rzeczy. Przeszukania dokonuje się na podstawie art. 219 § 1 k.k. W wypadkach niecierpiących zwłoki, jeżeli postanowienie sądu lub prokuratora nie mogło zostać wydane, organ dokonujący przeszukania okazuje nakaz kierownika swojej jednostki lub legitymację służbową, a następnie zwraca się niezwłocznie do sądu lub prokuratora o zatwierdzenie przeszukania. Postanowienie sądu lub prokuratora w przedmiocie zatwierdzenia należy doręczyć osobie, u której dokonano przeszukania, w terminie 7 dni od daty czynności na zgłoszone do protokołu żądanie tej osoby. O prawie zgłoszenia żądania należy ją pouczyć. Oględzin dokonuje się na podstawie art. 207 § 1 k.k. Dopuszcza się wykonanie oględzin miejsca, osoby lub rzeczy. W przypadkach niecierpiących zwłoki, w granicach koniecznych dla zabezpieczenia śladów i dowodów przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem prokurator lub Policja może w każdej sprawie podjąć niezbędne czynności procesowe jeszcze przed wszczęciem śledztwa lub dochodzenia (art. 308 k.p.k.).

Instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe są zobligowane do podjęcia niezbędnych czynności w celu przeciwdziałania zniekształceniu, zmianie lub zniszczeniu przedmiotu. Określony cel jest tożsamy z kryminalistycznym celem oględzin. Hans Gross określa go jako znalezienie odpowiedzi na siedem podstawowych pytań: Kto? Co? Gdzie? Za pomocą czego? Dlaczego? W jaki sposób? Kiedy?¹¹ Komendant Główny Policji w akcie prawnym podpisanym 16 sierpnia 2001 r., zatytułowanym *Procedury postępowania przy organizowaniu i przeprowadzaniu oględzin miejsc zdarzenia*, w pkt. 4.3 nałożył na policjantów, którzy jako pierwsi przybyli na miejsce zdarzenia, następujące zadania:

- a) ograniczenie skutków przestępstwa poprzez udzielenie lub zorganizowanie pomocy medycznej uczestnikom przestępstwa; ewakuowanie osób z zagrożonego miejsca; zabezpieczenie mienia narażonego na zniszczenie lub utratę; organizowanie oraz kierowanie akcją ratowniczą do chwili przybycia właściwych grup ratowniczych; ostrzeżenie osób znajdujących się w rejonie miejsca przestępstwa

¹¹ Por. B. Hołyst. *Kryminalistyka*. Wyd. 10. Warszawa 2004 s. 455.

- o zagrożeniach oraz o konieczności podporządkowania się wydawanym poleceniom;
- b) ochranianie miejsca przestępstwa przed zmianami przy pomocy środków będących na ich wyposażeniu osobistym i pojazdów, przy pomocy których pełnią służbę poprzez wstępne określenie obszaru, na którym mogą znajdować się ślady kryminalistyczne i dowody przestępstwa i otoczenie tego obszaru taśmą zabezpieczającą, linami, barierkami itp. (wykorzystanie innych policjantów lub osób postronnych); usunięcie z wytyczonego obszaru wszystkich osób i wyraźne zakazanie wstępu na wyznaczony obszar jakimkolwiek osobom, także osobom, które z tytułu opieki lub nadzoru mają obowiązek interesowania się miejscem; egzekwowanie zakazu wstępu na wyznaczony obszar przed ustaleniem i oznakowaniem przez nich drogi poruszania się po miejscu przestępstwa z zastrzeżeniem, że jedynym odstępstwem od tej zasady jest konieczność ratowania życia, zdrowia i mienia; zastosowanie specjalnych zabezpieczeń zwłok, śladów kryminalistycznych i dowodów przestępstwa przed negatywnym wpływem warunków atmosferycznych lub przed szkodliwym działaniem środowiska z zastrzeżeniem, że zakazane jest wykorzystywanie dla tego celu przedmiotów znajdujących się na lub bezpośrednio w pobliżu miejsca przestępstwa; dbanie, by ślady kryminalistyczne i dowody przestępstwa nie uległy utracie, zniekształceniu, zatarciu albo przemieszczeniu lub zniszczeniu przez osoby lub zwierzęta¹².

Przytoczona procedura została opracowana dla pracowników organów ścigania w celu przeciwdziałania zatarciu śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego.

9. POJĘCIE ŚLADU I DOWODU

Śladem w kryminalistyce można nazwać każdą zmianę wyglądu (np. kształtu, barwy) lub usytuowania jakiegoś przedmiotu oraz odkształcenia podłoża, jak również pozostałość substancji, rzeczy itp., które nasuwają podejrzenie, iż mają związek z badanym zdarzeniem. Ślady na miejscu oględzin stanowią pierwszy, najpewniejszy, czasem jedyny i nieodtworzalny materiał dowodowy.

Z punktu widzenia przedstawienia zagadnień dotyczących poszukiwania, ujawniania, zabezpieczania oraz metod badawczych celowe jest dokonanie podziału rodzaju śladów na trzy grupy. Pierwsza grupa obejmuje liczne rodzaje śladów, m.in. odbitki linii papilarnych, palców rąk, plamy substancji chemicznych lub biologicznych, stanowiących dla podłoża elementy obce, które nie naruszają jednak struktury i kształtu. Druga grupa śladów bądź to deformuje kształt podłoża (np. ślady narzędzi w drewnie), bądź narusza jego wewnętrzny układ strukturalny

¹² Por. tamże s. 456-457.

(ślady użycia materiałów wybuchowych, chemicznych środków rażących). Trzecie grupa stanowi odrębne od podłoża przedmioty zagubione lub porzucone w związku z akcją przestępną¹³.

Dowód w procesie karnym to informacja uzyskana w sposób określony przepisami prawa procesowego, pozwalająca na ukształtowanie w drodze percepcji zmysłowej i analizy logicznej przekonania organu procesowego co do zaistnienia lub niezastnienia konkretnej okoliczności faktycznej. Zależnie od przyjętego kryterium podziału należy rozróżniać dowody: osobowe i rzeczowe, pojęciowe i zmysłowe, pierwotne i pochodne, bezpośrednie i pośrednie, przypadkowe i dowody z przeznaczenia, obciążające i odciążające, pozytywne i negatywne, ścisłe i swobodne, ustne i pisemne, dające pewność jedynie prawdopodobnie, dowody i przeciwdowody, przeprowadzone z urzędu oraz na wniosek stron.

Dowody osobowe to zeznania świadka; rzeczowe to odfitki linii papilarnych; pojęciowe to takie, które same w sobie są treścią, np. opinie biegłych; zmysłowe to np. oględziny w zakresie postrzeganych zdarzeń; pierwotne to zeznania naocznego świadka; pochodne to zeznania świadka, który posiada informacje od innej osoby; bezpośrednie to zeznania oskarżonego, które odnoszą się do zarzucanego mu czynu; pośrednie to poszlaki, czyli informacje, które mogą mieć istotny wpływ na decyzje sądu; przypadkowe to zmiany w rzeczywistości, które świadczą o działaniu sprawcy i o jego skutkach (zazwyczaj organy ścigania posiadają najwięcej zabezpieczonych dowodów przypadkowych); dowody z przeznaczenia to utrwalone nagrania; obciążające to dowody, które potwierdzają fakt sprawstwa i stopień zawinienia; odciążające to dowody, które przeczą sprawstwu czynu zabronionego; pozytywne to dowody potwierdzające zaistnienie pewnego faktu, np. dowodu z ekspertyzy; negatywne to dowody przeczące tezie dowodowej; ścisłe to dowody przeprowadzone według ustawowo określonych rygorów formalnych; swobodne to np. pisemne oświadczenie oskarżonego; pisemne to notatki urzędowe; ustne to ustne opinie biegłych, które wprawdzie odbierane są w formie ustnej, jednak do zachowania wartości dowodowej wymagają protokolarnego utrwalenia; dające pewność jedynie prawdopodobną to dowody z opinii daktyloskopijnych.

Dowody dzieli się na dowody i przeciwdowody ze względu na stosunek wzajemny dowodów, a są one przeprowadzone z urzędu lub na wniosek stron, w zależności od podmiotu inicjującego przeprowadzenie dowodu¹⁴. Należy stwierdzić, że ślad wykorzystany w postępowaniu karnym uznaje się za dowód.

¹³ Por. tamże s. 467-472.

¹⁴ Por. Z. Świda, R. Ponikowski, W. Posnow. *Postępowanie karne* s. 276.

10. PORÓWNANIE ART. 304 § 2 KODEKSU POSTĘPOWANIA KARNEGO I ART. 4 UST. 3 USTAWY O WSPIERANIU I RESOCJALIZACJI NIELETNICH

Przytoczone przepisy różnią podmioty odpowiedzialne za działanie. Przepis art. 304 § 2 k.p.k. zobowiązuje do niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów instytucje państwowe i samorządowe. Przepis art. 4 ust. 3 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* obliuguje dodatkowo publiczne i niepubliczne szkoły oraz placówki oświatowe. Istotną różnicą jest zakres odpowiedzialności. Art. 304 § 2 k.p.k. wskazuje jako moment podjęcia działań uzyskanie informacji o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu. Przepis art. 4 ust. 3 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* wskazuje uzyskanie informacji o dopuszczeniu się przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego.

W zależności od przepisów, którym będzie podlegał sprawca, wskazane zostaną organy uprawnione do przyjęcia zawiadomienia i prowadzenia czynności. Według *Kodeksu postępowania karnego* organami uprawnionymi do przyjmowania zgłoszeń są prokurator lub Policja. Organem uprawnionym do prowadzenia czynności w sprawie nieletniego jest sąd rodzinny lub Policja. Przepis art. 304 § 2 k.p.k. wskazuje uwarunkowanie, w którym podmiot może zaprzestać podejmowania niezbędnych czynności w celu niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia przestępstwa. Instytucje państwowe i samorządowe odstępują od działania w chwili przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia. Przepis art. 4 ust. 3 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* nie wskazuje momentu, w którym powinno nastąpić przerwanie działań.

WNIOSKI

Przepisy *Kodeksu postępowania karnego* i *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* obligują instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe do podjęcia stosownych działań w celu niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. Zastosowanie wybranego przepisu uzależnione jest od wieku sprawcy, okoliczności sprawy, stopnia rozwoju sprawcy, jego właściwości i warunków osobistych oraz poprzedniej karalności. Obowiązek niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego w przypadku popełnienia przez nieletniego czynu zabronionego wyczerpującego znamiona przestępstwa ściganego z urzędu lub przestępstwa skarbowego został nałożony na instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe. Przepis art. 304 § 2 k.p.k. nakłada obowiązek niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów

popęlnienia przestępstwa na instytucje państwowe i samorządowe, nie uwzględniając przy tym obowiązku podjęcia działań przez publiczne i niepubliczne szkoły oraz placówki oświatowe. Szkoły i placówki mogą być zakładane i prowadzone przez jednostkę samorządu terytorialnego, inną osobę prawną oraz osobę fizyczną z zastrzeżeniem, iż jednostki samorządu terytorialnego mogą zakładać i prowadzić jedynie szkoły i placówki publiczne (art. 8 ust. 2 i 3 ustawy *Prawo oświatowe*). W związku z powyższym szkoły publiczne i niepubliczne oraz placówki oświatowe nie mogą być traktowane jako instytucje państwowe i samorządowe. Do publicznych i niepublicznych szkół i placówek oświatowych uczęszczają osoby nieletnie oraz pełnoletnie. Zasadne byłoby rozszerzyć przepis art. 304 § 2 k.k. o wyżej wskazane podmioty. W obecnym stanie prawnym publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe są zobowiązane nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego wyłącznie w przypadku wystąpienia działania niepożądanego, którego dopuściła się osoba nieletnia. Uzupełnienie przepisu art. 304 § 2 k.p.k. poszerzyłoby grono osób reagujących oraz rozwiałoby wątpliwości co do zasadności podjęcia działań przez publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe wobec osób odpowiadających za popełniony czyn zabroniony po ukończeniu przez nie 17. roku życia.

Przepis art. 304 § 2 k.p.k. wskazuje moment odstąpienia od czynności przeciwdziałania zatarciu śladów i dowodów popełnienia czynu karalnego:

[...] przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw lub do czasu wydania przez ten organ stosownego zarządzenia.

Zasadne byłoby uzupełnienie art. 4 ust. 3 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* o cytowany zapis, dzięki czemu przepis ten, podobnie jak art. 304 § 2 k.p.k., jasno wskazywałby na moment odstąpienia od podjęcia działań.

Przepis art. 4 ust. 3 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* obliguje do działania również w przypadku dopuszczenia się przez nieletniego czynu zabronionego, który posiada znamiona przestępstwa skarbowego. Rozszerzenie przepisu art. 304 § 2 k.k. o przestępstwa skarbowe doprowadziłoby do efektywniejszego działania w zakresie przeciwdziałania narażeniu na uszczuplenie należności publicznoprawnej, które jest koniecznym i zawsze występującym skutkiem określonego zachowania sprawcy w przypadku przestępstw skarbowych¹⁵.

Ujednolicenie treści przepisów art. 304 § 2 k.p.k. oraz art. 4 ust. 3 *Ustawy o wspieraniu i resocjalizacji nieletnich* doprowadziłoby do stanu prawnego, w którym brak jest wątpliwości co do konieczności podjęcia stosownych działań w celu niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego

¹⁵ Por. R. Kubacki, A. Bartosiewicz. *Kodeks karny skarbowy. Przestępstwa i wykroczenia podatkowe oraz dewizowe*. Warszawa 2003² s. 91.

oraz momentu, w którym przewidziano odstąpienie od czynności. W obecnym stanie prawnym brak jest jasnych wytycznych co do sposobu podjęcia działań przez instytucje państwowe i samorządowe oraz publiczne i niepubliczne szkoły i placówki oświatowe w celu niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. Wymienione podmioty powinny podjąć działania w oparciu o akt prawny z dnia 16 sierpnia 2001 r. *Procedury postępowania przy organizowaniu i przeprowadzaniu oględzin miejsc zdarzenia w zakresie narzędzi i środków, jakimi dysponują.*

BIBLIOGRAFIA

- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z.: *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna.* Warszawa: LexisNexis 2004.
- Daniluk P.: *Komentarz do art. 115. W: Kodeks karny. Komentarz.* Red. R.A. Stefański. Warszawa 2021.
- Gardocka T.: *Postępowanie karne: podręcznik akademicki.* Warszawa: Europejska Wyższa Szkoła Prawa i Administracji 2005.
- Gardocki L.: *Prawo karne.* Wyd. 13. Warszawa: C.H. Beck 2007.
- Hołyst B.: *Kryminalistyka.* Wyd. 10. Warszawa: LexisNexis 2004.
- Kodeks karny. Komentarz.* Wyd. 5. Red. R.A. Stefański. Warszawa: C.H. Beck 2020.
- Kubacki R., Bartosiewicz A.: *Kodeks karny skarbowy. Przestępstwa i wykroczenia podatkowe oraz dewizowe.* Wyd. 2. Warszawa: C.H. Beck 2003.
- Majewski J.: *Komentarz do art. 115 kodeksu karnego.* W: *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz LEX.* Red. A. Zoll. Warszawa 2012.
- Świda Z., Ponikowski R., Posnow W.: *Postępowanie karne. Część ogólna.* Warszawa: Wolters Kluwer 2008.

Streszczenie: Artykuł analizuje obowiązki instytucji państwowych, samorządowych oraz publicznych i niepublicznych szkół, a także placówek oświatowych w zakresie konieczności podjęcia stosownych działań w celu dokonania zawiadomienia, a także niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego. W publikacji omówiono przepisy prawa regulujące opisywane działania, wskazano podmioty zobligowane do reagowania w zależności od wieku sprawcy czynu zabronionego oraz dokonano analizy pojęć przestępstwa oraz wykroczenia, uwypuklając kluczowe różnice. Dodatkowo artykuł zawiera analizę pojęć przestępstwa skarbowego oraz aspekty odróżniające dany czyn od wykroczenia skarbowego. Publikacja zawiera ponadto analizę odpowiedzialności karnej w zależności od wieku sprawcy oraz dokonanego czynu zabronionego. Prezentuje także definicję śladu i dowodu, a także czynności w zakresie zabezpieczania śladów i dowodów. W podsumowaniu publikacji dokonano analizy porównawczej przepisów prawa w zakresie dokonania zawiadomienia oraz niedopuszczenia do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu zabronionego, po czym wyciągnięto wnioski *de lege ferenda.*

Słowa kluczowe: prawo, zawiadomienie organów ścigania, podmioty zobowiązane, definicje ustawowe.